

Szabó Gábor

Szétszakadó világunk
A globalizáció emberi jogi kockázatai

Szabó Gábor

Szétszakadó világunk
A globalizáció emberi jogi kockázatai

Pécs, 2010
Publikon Kiadó

Jelen könyvet, illetve annak részeit a kiadó előzetes írásos engedélye nélkül tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus vagy más módon – közölni.

A kötet megjelenését támogatta:

Európa Központ

EURÓPA • KÖZPONT
PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

Pécsi Tudományegyetem

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

Szabó Gábor

Szétszakadó világunk – A globalizáció emberi jogi kockázatai

Borító, design és tördelés: IDResearch Kft.

Nyomda: Molnár Nyomda, Pécs

Kiadta: IDResearch Kft./Publikon Kiadó

ISBN: 978-615-5001-05-5

Minden jog fenntartva!

© Szabó Gábor, 2010

© IDResearch Kft./Publikon Kiadó, 2010

© IDResearch Ltd./Publikon Publisher, 2010

publikon
KIADÓ
www.publikon.hu

Tartalomjegyzék

Bevezetés	7
I. A nemzetközi kapcsolatok főbb elméleti irányai és a globalizáció	11
I.1 A globalizáció vita	11
I.2 A realizmus	28
I.2.1 Bevezetés	28
I.2.2 A realizmus politika-filozófiai gyökerei	29
I.2.3 A realizmus alapvető tételei, irányzatai	35
I.2.4 A realizmus és az egyetemes emberi jogok eszménye. Néhány kritikai észrevétel	39
I.3 A vilárendszer-elmélet és a radikális irányzatok	53
I.3.1 Immanuel Wallerstein és a kapitalista vilárendszer	53
I.3.2 Néhány kritikai megjegyzés	64
I.3.3 A radikális globalizáció-kritika kibontakozása	67
I.4 Liberális elméletek	76
I.4.1 Változatok a liberalizmusra: Fukuyama	80
I.4.2 Változatok a liberalizmusra: Keohane, Rosenau, Rawls	84
II. A hatalom és a terület viszonyának változásai	92
II.1 A szuverén állam	92
II.2 A morális közösség határai	102
II.3 Új hatalmi centrumok, az elit és a demokrácia deficit	107
II.4 Regionális integrációs törekvések	117
II.5 A globalizáció lekiismerete – a globális civil társadalom	126
III. Fejlődés, szabadság, emberi szükségletek	139
III.1 Elméleti háttér	139
III.2 A versengő értékek problémája	150
III.3 Világpiaci integráció, vagy szegénység?	157
III.4 A posztgyarmati erőszak és elnyomás jellegzetes formái	171

IV. Az emberi jogok egyetemességének problémája	182
IV.1 Négy alapvető kérdés	182
IV.2 Az erkölcsi és kulturális relativizmus kihívása	190
IV.3 Válaszok a relativista kritikára	201
V. Konklúzió	214
Felhasznált irodalom	226
Köszönetnyilvánítások	233

Bevezetés

Könyvemben arra teszek kísérletet, hogy feltárjam a globalizáció, mint sokdimenziós folyamat ellentmondásos hatásait az emberi jogok egyetemesnek tekintett értékeire, valamint e jogok érvényesíthetőségének esélyeire. Kutatóként először az emberi jogok filozófiai megalapozásaival, az ezzel kapcsolatos vitákkal foglalkoztam. Már ekkor világos volt számomra, hogy a klasszikus liberalizmus által kimunkált eszmerendszer milyen változásokon (bővülésen) ment keresztül, majd egy jelentős fejlődési fázishoz érve a nemzetközi politika egyre meghatározóbb hivatkozási alapjává vált. A hazánkban a rendszerváltástól kezdődően egyre intenzívebb emberi jogi szakmai diskurzus a klasszikus politikai ideológiák oldaláról érvelt, leginkább ezen belül is az emberi jogok liberális (konzervatív liberálisok vitája a szociálliberálisokkal), és konzervatív-kommunitárius oldalról. Igen ritkán találkozhattunk szocialista, szociáldemokrata emberi jogi megközelítésekkel, még ritkábban alternatív, új baloldali, vagy zöld emberi jogi teóriákkal. A globalizáció folyamatának komoly kihívására, melyet számtalan formában értékel a nemzetközi szakmai nyilvánosság, a magyar értelmiség az ezredforduló táján kezdett intenzívebben reagálni, politikatudományi, szociológiai, jogászai, filozófusi körökben. A hazai emberi jogi szakértőket azonban általánosan jellemezte továbbra is a hagyományos ideológiák kontextusának fenntartása, ebből következően a liberálisok üdvözölték a globalizáció által megnyitott lehetőségeket, mint a szabadság terjedését, a konzervatívok pedig a nemzeti önrendelkezés, a lokalitás védelme oldaláról fogalmaztak meg globalizáció-kritikát. A baloldali globalizáció-kritika lassan kezdett felzárkózni, különösen a civil mozgalmak erősödésével, és ennek a kritikának az érvékszerletében kezdett felbukkanni az emberi-jogias megközelítés is. A magam részéről az emberi jogok terén végzett kutatásaim sommázataként arra a következtetésre jutottam, hogy az emberi jogok rendszerében komoly lehetőség rejlik egy humánusabb fejlődés irányainak kijelölésében, de a rendszert magát, különösen a rendszeren belüli prioritásokat alapvetően újra kell gondolnunk. Így érkeztem el a globalizáció és az emberi jogok viszonyának vizsgálatához.

Témaválasztásomat az indokolja, hogy túllépjek a fent jelzett vitán, és új szempontokat vezessek be a globalizáció vizsgálatához és kritikájához. Az emberi jogok terén végzett kutatásaim során számomra nyilvánvalóvá

vált: a liberális hagyományon belül gondolkodóknak megítélésem szerint választaniuk kell a neoliberais gazdasági paradigma, vagy az emberi jogi érzékenység között. Az emberi jogi érzékenység a globalizáció jelenlegi trendjeihez való kritikus viszonyulást tesz csak lehetővé.

Célom mindenekelőtt a globalizáció-fogalom értelmezési problémáinak feltárása, mely lehetővé teszi az emberi jogok hagyományos megközelítéseinek átértékelését, kiterjesztését, az emberi jogi rendszeren belüli prioritások újrendezését. Az elemzések során abból a felismerésből indulok ki, hogy az emberi jogi értékek egy olyan koherens rendszerbe foglalhatók, ami alapján egy jól megalapozott globalizáció-kritika dolgozható ki. A globalizáció-kritika szükségessége mellett számos érvet próbálok kidolgozni. A globalizáció sokdimenziós folyamataiban annak meghatározó gazdasági-pénzügyi logikáját próbálok ütköztetni a nemzetközi kapcsolatok etikai dimenziójának erősödésével, a planetáris tudatosság megjelenésével, melyek maguk is a globalizáció következményei. Igyekszem tartani magam a dialektikus érvelésmódhoz, hiszen kutatásaim során alapvető tapasztalatommá vált: a globalizáció a hatások és ellenhatások folyamatos mozgásán keresztül formálódik.

Munkám jórészt az angolszász szakirodalom forrásvidékéről merít, és ez nyilvánvalóan eredményezhet szemléletbeli, rendszerbeli aránytalanságokat. A nemzetközi kapcsolatok elméleteinek bemutatásakor természetesen nem törekedhettem teljességre, igyekeztem azokat a hangsúlyokat megtalálni, amelyek az emberi jogok vizsgálatához nélkülözhetetlenek. Az adatok bemutatásához nemzetközi szervezetek hivatalos statisztikáit használtam.

A globalizáció emberi jogi kockázatainak bemutatásához használok a nemzetközi kapcsolatok elméleteinek, a politológiának és a politikai filozófiának a fogalmait és módszereit. Az emberi jogok elemzésénél jogelméleti, jogfilozófiai ismereteimet hívom segítségül (és vizsgálom felül), a leíró részeknél a nemzetközi jog és a közgazdaságtudomány volt segítségemre. Módszeremet az érvek és modellek összehasonlítása és ütköztetése, valamint az analógiák keresése, az emberi jogok (nemzetközi jog) elveinek deduktív interpretációja jellemzi. Számos esettanulmánnyal igyekeztem illusztrálni gondolataimat, és alátámasztani érveimet. Saját magammal is vitakozva többször arra a szkeptikus következtetésre jutottam, hogy dolgozatom több kérdést vet fel, mint amennyit megválaszol.

Az Olvasó néhány helyen érezheti ezt a vívódást, míg máshol talán igen sarkos állításokkal találkozik. Intellektuális érdeklődésemet – nem titok – időnként a morális felháborodás fütötte. Bízom benne, hogy a tudományos elemzésektől elvárható mértéktartás emiatt nem szenvedett csorbát.

Munkám első fejezetében rövid képet szeretnék adni a globalizációval kapcsolatos elméleti vitákról. Témám kibontása szempontjából logikusabbnak érzem a kortárs viták és definíciós kísérletek felvillantását először, és ennek mélyebb kontextusát, a nemzetközi kapcsolatok főbb elméleteinek bemutatását csak ez után elvégezni. Ezt a megoldást támasztja alá az is, hogy minden, általam bemutatni szánt nemzetközi kapcsolatokról szóló elmélethez hozzákapcsolom az elméletek viszonyulását a globalizáció folyamatához, és az egyetemes emberi jogok eszméjéhez. Munkámban alapvetően a realizmus irányzatának a kritikáját tartom fontosnak, hiszen ez az irányzat iktatja ki következetesen a nemzetközi kapcsolatok világából az etikai megfontolásokat. A humanitárius intervenciók természetének a változása, a növekvő érzékenység a globális vonatkozási pontok (így az emberi jogok) iránt meglehetősen meggyőző érvnek látszanak a realista alaptétellel szemben. Valójában ugyanakkor mindhárom általam bemutatott fő elmélet ad hasznos érveket a globalizáció által kiváltott emberi jogokkal kapcsolatos kockázatok bemutatásához, és megértéséhez.

A második fejezet a területiség átértékelődéséről, és az ebből adódó megoldandó feladatokról, illetve az ez által felszabaduló lehetőségekről szól. A helyhez kötöttség fellazulása, a mobilitási képesség a globális versenyben szerzhető legfőbb előnyforrássá vált. Ugyanakkor látható a törekvés egy 21. századi röghöz kötésre, a javak és a tőke mozgásának szabadságát nem követi a személyek és a munkaerő szabad mozgásának lehetősége, különösen problémás a globális hálózatokhoz való hozzáférés esélyeiben mutatkozó egyre nagyobb egyenlőtlenség. Az ilyen típusú aszimmetriák a globalizáció tipikus sajátosságai, és újfajta szabályozás szükségességét indokolják. A határokon átnyúló áramlások, a határokat átlépő közösségformálás lehetőségei a szolidaritás és a részvétel fogalmát is új dimenziókba helyezi. A globalizáció által erősödő demokrácia deficit csak egy új, globális társadalmi szerződéssel oldható fel, ahogy a társadalmi szerződés koncepciókkal alá lehetett támasztani a modern jogállamok autoritását, úgy nélkülözik a gazdasági-pénzügyi-kereskedelmi

jellegű új globális hatalmi centrumok ezt a lehetőséget. A globalizáció ideológiája, a gazdasági neoliberalizmus éppen a liberális értékekre; az egyén autonómiájára, a hatalom korlátozottságára és ellenőrizhetőségére jelenthet veszélyt. A liberalizmus és az egyetemes emberi jogok viszonya csak egy nagyon felszínes vizsgálat alapján látszik feszültségmentesnek. A globalizáció következtében a kezdetben rendszerkonform emberi jogi érvelések egyre inkább rendszerkritikai élt kapnak. Magam is ehhez szeretnék hozzájárulni.

A harmadik részben az emberi jogi értékek lehetséges koherenciáját vizsgálom meg. Cáfolni próbálok azokat a szembeállításokat, melyeket oly gyakran vetnek be leggyakrabban gazdasági megfontolásokra hivatkozva technokrata döntéshozók, vagy jól fizetett szakértők. Hangsúlyosan foglalkozom a fejlődés problematikájával, a lehetséges alternatív fejlődési modellekkel, melyek első számú prioritása az emberi jogi helyzet javítása az életminőség javításával. A technológia transferek pozitív és negatív oldalát vizsgálva térek ki a helyi társadalom ellenállási lehetőségeire a Bhopal és az Ogoni-ügyek kapcsán.

A negyedik fejezetben az emberi jogok átértelmezett rendszerének egyetemessége mellett érvelek. A relativizmus kritikáját komolyan véve egy nyitott globális emberi jogi diskurzus lehetősége mellett tartok ki, melyet akár nagyban segíthet a „világfalu” jelensége, a globalizáció irodalmából ismerős fogalommal élve.

A kézirat lezárására 2008 végén került sor. Akkor már nyilvánvaló volt a globális pénzügyi-gazdasági válság ténye, melynek tünetei tovább erősítették az ebben a könyvben kifejtett meggyőződésemet. A válság konkrét okait és következményeit ugyanakkor már ehelyütt nem állt módomban tárgyalni.

I. A nemzetközi kapcsolatok főbb elméleti irányjai és a globalizáció

I.1 A globalizáció-vita

Az új szavak népszerűvé válása nyilvánvalóan új, más fogalmakkal nehezen leírható jelenségek létezésére utal. A globalizáció kifejezés elterjedése annak tudható be, hogy a korábban az „internacionális” vagy „nemzetközi” kifejezések önmagukban elégtelenné váltak olyan folyamatok leírására, amelyeket nem lehet nemzeteket tömörítő államok közötti kapcsolatokként értelmezni.¹ A nemzeti közösségek territorális államokba szerveződése a 17. században indul meg Európában, ebben az értelemben a következő évszázadtól kezdve beszélhetünk nemzetközi kapcsolatokról, amennyiben ezt a kifejezést a nemzeti közösségek szerint területi alapon szerveződő államok közötti kapcsolatokra alkalmazzuk. Ezt megelőzően, a birodalmak korában nem használták az „internacionális” kifejezést, vagy annak megfelelőjét.

Globalizációról az 1980-as évektől szokás beszélni. A terminus gyorsan terjedt, nem csupán a politikában, hanem a nemzetközi pénzügyek, gazdasági kapcsolatok, az újságírás és a szórakoztatóipar világában is. A szó angol eredetű, de a legkülönbözőbb nyelvekben megtaláljuk a megfelelőjét.² Elsőként nézzük meg, mi az a többletjelentés, amit a globalizáció kifejezés a „nemzetköziesedés” kifejezéshez képest hordoz. A globalizáció terminusban a „globál” előtag az egész világra kiterjedő, az egész világot érintő jelenségekre, mozgásokra utal, tehát szélesebb, időben és térben egyaránt távolabbi hatások meglétét sejteti, mint a „nemzetköziesedés”. A nemzetköziesedés fogalma mindazonáltal rokonítható a globalizáció fogalmával, de valószínűleg az utóbbi fogalom magába olvasztja az előbbit.

Az angol *global* kifejezés az Oxford English Dictionary 1989-es kiadása szerint több mint 400 éves, de a mai értelemben csak a 19. század végétől használják, jelentése „az egész világra kiterjedő”. A *globalism*

¹ Fontos megjegyezni, hogy az angol „nation-state” kifejezésből levezethető „international relations” megjelenése is arra utal, hogy hagyományosan nemzeti közösségek territorális államokba szerveződve léptek kapcsolatba egymással.

² Pl. a kínaiiban *Quan Qui Hua*, vagy a szingalézben *jatyanthareekaranya*. Lásd, Sholte, J. A., *Globalization: A Critical Introduction*. London, Macmillan, 1997.

és *globalize* (magyarul „globalizmus” és „globalizálni”) kifejezéseket ugyanakkor a Webster nevéhez fűződő, 1961-ben megjelent értelmező szótár említi először.³ A frankofón kultúrkörben a *mondializáció* fogalma terjedt el.⁴ A fenti szavak hazai megjelenése a '80-as évek végétől érhető tetten a magyar szakirodalomban, majd a kilencvenes évek közepétől kedvelt kifejezéssé válik az újságírók, politikusok, a kulturális élet szereplői körében.

Az eddig leírtak alapján nagyon fontos bemutatnunk, hogy a globalizáció terminus valami újat jelöl, eképp bevezetése és a nemzetköziesedés kifejezéstől való elhatárolása indokolt. A globalizációról folytatott vita sarokpontjai éppen a *novum* kérdése kapcsán kristályosodnak ki. Az álláspontokat számos szempontból csoportosíthatjuk, első közelítésben egy olyan klasszifikáció látszik indokoltnak, amelyben egyik oldalon a fogalom magyarázó ereje, azaz használatának indokoltsága mellett érvelőket a *globalistákat*, a másik oldalon a *szeptikusokat* találjuk.⁵

A globalista érvelés állítja, hogy a legutóbbi mintegy negyven év olyan jelentős változásokat hozott a világban, ami összetettsége folytán nem írható le az eddig használt fogalmakkal. A változások összetettsége azonban éppen a globalizáció fogalmának konzekvens használatát nehezíti meg, éppen ezt látják a fő problémának a másik oldalon (a szeptikusok), azt ugyanis, hogy a globalizáció meghatározásai egyáltalán nem mutatnak kellő koherenciát. Ha kiemelünk néhány meghatározást azoktól a szerzőktől, akikre sokan hivatkoznak a társadalomtudományi irodalomban, talán ellenérveket fogalmazhatunk meg ezzel a kritikával szemben.

Jan Aart Scholte: „A globalizáció olyan folyamatokra utal, melyek által a társadalmi kapcsolatok relatíve határok nélkülivé válnak, és ennek következtében egyre inkább az egységes egészként felfogott Földön zajlik az emberi élet.”⁶

Ulrich Beck: „A globalizáció az államhatárok jelentőségének számottevő csökkenésére utal, mind a mindennapi élet, mind a gazdaság, a környezet,

³ Lásd pl. Waters, M.: *Globalization*. London, Routledge, 2001. 2. p.

⁴ Lásd Csizmadia S.: *A „mondializáció” és a „globalizáció” ontológiai térképe*. http://www.korunk.org/12_2001

⁵ Ezeket a kategóriákat használja Held és McGrew, In. Held, D. and McGrew, A.: *The Global Transformation Reader*. Cambridge, Polity Press, 2002. 2. p.

⁶ Scholte, J. A.: *The Globalization of World Politics*. In. Baylis, J. and Smith, S. (eds.) *The Globalization of World Politics*. New York, Oxford UP, 1997. 14. p.

az információ és kommunikáció, a technológia, kulturális konfliktusok, és a civil társadalom számos dimenziójában.”⁷

Robert Cox: „A jellegzetes globalizációs tendenciák magukba foglalják a nemzetközi termelés és munkaerő áramlás erősödését, új migrációs mozgásokat délről északra, és egy újfajta versenykörnyezet létrejöttét, ami erősíti mindezeket a folyamatokat (...) és az államokat a globális világ ügynökeivé alakítja.”⁸

Ronald Robertson: „A globalizáció fogalma utal egyrészt a világ összeszűkülésére, a világ teljes egészére hivatkozó gondolkodás elterjedésére, másrészt a konkrét interdependenciára, a világ egységének tudatosulására.”⁹

Anthony Giddens: „A globalizációt meghatározhatjuk úgy, mint a világméretű társadalmi kapcsolatok erősödését, melyek távoli területeket kapcsolnak össze oly módon, hogy helyi eseményeket sok mérföld távolságban zajló események határoznak meg, és viszont.”¹⁰

Mindezekben a definíciókban közös az, hogy egyfelől olyan jelenségek halmazaként tekintenek a globalizációra, melyek zömében a fogalom használatát megelőzően is jelen voltak (pl. migráció, világkereskedelem), ezek a jelenségek azonban intenzifikálódásuk folytán az emberi közösségek szerveződésének és a szerveződések fenntartásának új feltételrendszerét alakítják ki. Másfelől az új információs, kommunikációs technológiák elterjedése révén is meglazul a kapcsolat a (fix) terület és az emberi közösségek között. A definíciók rendre utalnak a „világ összeszűkülésére” és a társadalmi-gazdasági kapcsolatok új formáira, melyeket nem, vagy alig képesek befolyásolni az államhatárok. A „nemzetközi” hagyományos értelemben államok közötti, vagy államhatárokon átnyúló kapcsolatokra utal. A fenti meghatározások mindegyike világosan bemutatja, hogy a globalizáció kifejezés ehhez képest egy minőségileg más, komplex kapcsolatrendszert jelöl, ami részben magába foglalja a hagyományos

⁷ Beck, U.: *What is Globalization?* Cambridge, Polity Press, 2000.

⁸ Cox, R. W.: „Multilateralism and the Democratization of World Order” („A multilateralizmus megújításának forrásai”) című konferenciára készített előadás, 1994. május 26-28., Lausanne

⁹ Robertson, R.: *Globalization* London, Sage 1998, idézi Waters, M.: *Globalization* London Routledge, 2001. 4. p.

¹⁰ Giddens, A.: *The Consequences of Modernity: Self and Society in the Late Modern Age* Cambridge, Cambridge University Press, 1990. 64. p.

értelemben felfogott nemzetközi kapcsolatok jelentős részét is. A politikai, gazdasági és kulturális szférák vonatkozásában a hagyományos társadalomtudományi megközelítés a bel- és külügyek, a hazai és nemzetközi szintek szigorú elválasztására épül. Egy olyan korszakban, amikor az államok és a társadalmak egyre erőteljesebben globális hálózatokba ágyazódnak, a globális áramlások révén szoros és kölcsönös függőségi rendszerekbe kerülnek távoli államokkal és társadalmakkal, a hazai és nemzetközi elválasztása kevésbé egyértelmű.

A számos meghatározást különböző kulcsfogalmak köré csoportosíthatjuk.¹¹ Az így kialakított klasszifikáció egyes pontjai vonatkozhatnak egymásra, akár átfedést is mutathatnak, de lényegüket tekintve eltérőek:

A globalizációhoz köthető első általánosan elfogadott fogalom az *internacionalizáció*. Eszerint a „globális” *csak egy újabb jelző*, a határon átnyúló kapcsolatokat jelöli, és a globalizáció kifejezés ezen kapcsolatok növekedésére mutat. Ez a megközelítés tehát csak mennyiségi, és nem minőségi fogalmi különbségekre utal. A globalizáció ebben az értelemben elsősorban az emberek, az árucikkek, információk és eszmék országok közötti áramlására vonatkozik.¹² Az internacionalizáció fogalmának recepciója a globalizáció irodalmában azonban zömében kritikus. A nemzetközi kapcsolatokat ugyanis az internacionalista megközelítések jellemzően államok, kormányok közötti kapcsolatokként mutatják be. A szó kétértelműséget takar, ami annak eldöntetlenségéből fakad, hogy az internacionalizáció rokon értelmű kifejezése-e a globalizációnak, vagy ellentéte annak. Ezt a kétértelműséget csak a nemzetköziesedés kifejezés tágabb értelmezésével oldhatjuk fel, amely így már magában foglalja az emberek, informális csoportok, nem kormányzati szervezetek (NGO-k) akár világméretű kapcsolódásait és tranzakcióit is.

A második értelmezési lehetőség a *liberalizációhoz* kapcsolódik. Ebben az értelemben a globalizáció a nemzeti kormányok visszavonulását jelöli a határokat átlépő mozgások korlátozása tekintetében.¹³ Gyakran említik például a „nyitott” világgazdaságot. Az utóbbi évtizedekben a

¹¹ Az alábbi gondolatmenet Scholte fejtegetésén alapul. Scholte, J. A. (2000) i.m., pp. 15-16.

¹² Hirst, P. and Thompson, G.: „Globalization: Ten Frequently Asked Questions and Some Surprising Answers”. In. *Soundings*, vol. 4., 48. p.

¹³ Sander, H.: „Multilateralism, regionalism and globalization: The Challenges to the World Trading system. In. Sander, H. and Inotai, A. (eds.): *World Trade After*

kereskedelmi korlátozások jelentős részének eltűnését a tőke (és bizonyos esetekben a személyek) mozgásának korábban soha nem tapasztalt szabadságát figyelhetjük meg.

A harmadik koncepció az *univerzalizálódásra* utal. Ebben az értelemben a planetáris felelősségtudat, az eltérő kultúrák közötti kapcsolódási pontok, a kozmopolita gondolkodásmód, a „globális humanizmus” kifejtése tartozik a globalizáció fogalmához.¹⁴ Az emberiség, mint egész közösség tudatosulásának alapvető következménye, hogy a politikai, társadalmi, kulturális, gazdasági szférák egyre fokozottabb összekapcsolódását is tényként kell rögzítenünk.¹⁵

A negyedik meghatározásmód a *nyugatosodás és/vagy modernizáció* fogalmaihoz kapcsolható. Egyes megközelítések egyenesen „amerikanizációról” írnak. Ezek az elméletek a modern társadalmi intézmények (kapitalizmus, racionalizmus, industrializmus, bürokratizmus, fogyasztói szokások stb.) az egész világot érintő, széles körű elterjesztését hangsúlyozzák. Ez a folyamat veszélyezteti a tradicionális kultúrák fennmaradását, és a népek önmeghatározását, ami a hatás-ellenhatás törvényszerűségei alapján akár a tradicionális kultúra rehabilitációjához vezethet, ha a modernizáció elért egy meghatározott szintet.¹⁶ Különösen a fejlődő országokban élő szerzők esetén gyakori a globalizáció és a kolonizáció fogalmának összekapcsolása. Szerintük annyi a különbség, hogy a gyarmatosítás most a multinacionális társaságokon keresztül, illetve a globális média benyomulása által zajlik. Így válik szimbolikus gyarmatosítóvá a McDonald's, Hollywood és a CNN.¹⁷

Uruguay Round: Prospects and Policy Options for the Twenty-First Century. London Routledge, 1996. 27. p.

¹⁴ Falk, R. A.: *On Humane Governance: Toward a New Global Politics.* Cambridge, Polity Press, 1995.

¹⁵ Robertson, R.: *Globalisation: Social and Cultural Theory.* London, Sage, 1990; a magyar nyelvű szakirodalomban Bayer József: „Globális média, globális kultúra”. In. *Magyar Tudomány* 2002/6 ; Rostoványi Zsolt: „A civilizáció(k) globalizálódása. In. *Magyar Tudomány* 2002/6.

¹⁶ Ezt mutatja be Huntington is, aki részletesen elemzi a nyugatosodás és a modernizáció dilemmáit. Huntington, S. P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása.* Budapest, Európa Kiadó, 1998. pp. 105-116.

¹⁷ Ling, L. H. M.: „Globalization and the Spectre of Fu Manchu: White man's Burden as Dark Irony”. In. Fritz, J. S. and Lensu, M. (eds.): *Value Pluralism,*